

XVI. Yüzyılın İkinci Yarısında Kütahya Şehri ve Merkez Nahiyesi (47 Numaralı Tahrir Defterine Göre)^{1*}

Zeynep KURT

Doktora Öğrencisi, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Tarih, zkurt434343@gmail.com. ORCID: 0000-0002-2909-1415.

Makale Bilgisi

Makale Tarihsel Süreci:

Geliş Tarihi:31/07/2024

Düzeltilme Tarihi:14/10/2024

Kabul Tarihi:30/12/2024

Anahtar Kelimeler: Kütahya,
Tahrir, İdari, Nüfus, İktisadi.

JEL Kodları: Z, Z00, Z12.

Özet

Bölgesel tarih incelemeleri disiplinler arası bir konudur. Tahrir defterleri, bir bölgenin tarihi, idari, içtimai ve iktisadi yapısı hakkında önemli istatistikî veriler içerir. Bu tahrir kayıtlarından birisi de Kütahya Sancağı'na ait 47 numaralı tapu tahrir defteridir. Bu araştırma, XVI. asrın ikinci yarısında bölge hakkındaki tahrir verilerini bütüncül bir sistem dahilinde sunmayı hedeflemektedir. Çalışmada 47 numaralı tahrir defteri esas alınarak XVI. yüzyılın ikinci yarısında Kütahya Şehri ve Merkez Nahiyesi'nin idari yapısı tespit edilecektir. Ardından sosyolojik açıdan en önemli faktörlerden birisi olan demografik yapı ele alınacak, sonrasında yöre halkının ekonomik hayata katkısı, vergi türleri ve miktarları tespit edilecektir. Böylelikle XVI. asrın ikinci yarısında Kütahya Şehri ve Merkez Nahiyesi'nin taşra idaresindeki konumu saptanmış olacaktır.

In the Second Half of the XVIth Century Kutahya City and Central District (According To Tahrir Book Number 47)

Article Info

Article history:

Received: 31/07/2024

Revised:14/10/2024

Accepted:30/12/2024

Keywords: Kutahya, Tahrir,
Administrative, Population,
Economic.

Jel Codes: Z, Z00, Z12.

Abstract

The study of regional history is an interdisciplinary subject. Tahrir notebooks contain important statistical data on the historical, administrative, social and economic structure of a region. One of these tahrir records is the title deed tahrir book numbered 47 belonging to the Sanjak of Kütahya. This research aims to present a holistic system of tahrir data on the region in the second half of the 16th century. In this study, the administrative structure of Kütahya City and Merkez Nahiyesi in the second half of the 16th century will be determined based on the tahrir book numbered 47. Then, the demographic structure, which is one of the most important sociological factors, will be discussed, and then the contribution of the local people to economic life, tax types and amounts will be determined. Thus, the position of Kütahya City and Merkez Nahiyesi in the provincial administration in the second half of the 16th century will be determined.

¹ Kurt, Z. (2024). XVI. Yüzyılın İkinci Yarısında Kütahya Şehri ve Merkez Nahiyesi (47 Numaralı Tahrir Defterine Göre), *Uluslararası Sosyal ve Ekonomik Çalışmalar Dergisi*, 5(2), 415-428, DOI: 10.62001/gsijses.1525665

* Bu çalışma 2018 yılında tamamlanan "1571 Tarihli 47 Numaralı Kütahya Tahrir Defteri'ne Göre Kütahya Şehri ve Merkez Nahiyesi (Etraf Şehri)" adlı yüksek lisans tezi esas alınarak hazırlanmıştır.

GİRİŞ

Kütahya, tarih boyunca farklı kültürlerin yaşadığı kadim bir şehir olma özelliği taşır. Eskiçağ medeniyetlerinden Frigler, Lidyalılar, Persler, Romalılar ve Bizanslılar bu şehri hakimiyetleri altına almışlardır. Bu medeniyetlerin ardından bu topraklarda Türk egemenliği başlamıştır. Kütahya'nın Türk hakimiyetine geçiş tarihi konusunda kaynaklarda açık bir bilgiye ulaşılamamaktadır. Fakat Kütahya'nın fetih tarihi 1075-1078 yılları arasında olması kuvvetli bir ihtimaldir. Bu yıllar Selçukluların batı ucunda fetih faaliyetlerinin yoğun olduğu dönemlerdir. Bölge, 1233 yılına kadar olan süreçte Bizans ve Selçuklular arasında el değiştirmiştir. Nihayetinde şehir, Anadolu Selçuklu Sultanı Alâeddin Keykubat (1220-1237) zamanında 1233 yılında Selçuklu ümerasından İmadüdin Hezardinarî'nin katkılarıyla Türk hakimiyetine girmiştir (Uzunçarşılı, 1932: 9-10).

XIII. asrın ikinci yarısından itibaren Anadolu Selçuklu Devleti'nin gücünü kaybetmesi ve Moğol baskılarının artması sonucu batıya birçok Türkmen grubu gelmiştir. Bunlar içerisinde Batı Anadolu'ya gelen ve dönemin en büyük beyliklerinden birini kuracak olan Germiyan Aşireti de vardı. Kütahya ve civarına yerleşen Germiyanogulları, Türk-İslam geleneklerini bu bölgede yaşatan büyük bir beylik olmuştur. Çağdaşları Osmanlılar ile kimi zaman Anadolu hakimiyeti için mücadelelerde bulunsalar da XIV. asrın sonlarına doğru bu durum değişti ve hasmane tutumda yumuşama görüldü. Bunda Osmanlıların diğer beylikler arasında ön plana çıkması ve Germiyanlıların eski ihtişamlarının kaybetmeye başlamış olmaları etkilidir. Bu minvalden hareketle Germiyanogulları beyi Süleyman Şah, Osmanlılar ile iyi ilişkiler kurarak kızını I. Murad'ın oğlu Bayezid'e vererek çeyiz olarak Kütahya ve havalisini Osmanlılara bırakmıştır. 1402 Ankara Savaşı sonrası Germiyanogulları bu bölgede tekrar müstakil olmuşlardı. Ancak kısa bir süre sonra Karamanogulları'nın baskısına dayanamayan Germiyanoglu Yakup Bey, topraklarını vasiyet yoluyla Osmanlılara bıraktı. Yakup Bey'in ölümü ile 1429 senesinde Kütahya kesin olarak Osmanlı idaresi altına alınmıştır (Varlık, 1996: 33-34).

Kütahya'nın Osmanlı hakimiyetine girmesi ile bölge yeni bir idari yapıya kavuşturuldu. Taşra idaresi içerisinde sancak statüsünde olan bu şehir, 1451 yılında Anadolu Beylerbeyliği merkezi yapıldı. II. Mehmed dönemine kadar Anadolu eyaletinin merkezi Ankara idi. Ancak Menteşe Beyliği'nin Osmanlı idaresi altına alınmasından sonra eyalet merkezi 1451'de Kütahya'ya nakledildi, beylerbeyliği ise İshak Paşa'ya verildi (Hoca Sadettin, 1990; 270). Kanuni Sultan Süleyman'ın şehzadeleri Bayezid ve Selim'in Kütahya'yı idare ettikleri 1550-1558 ve 1562-1566 yıllarında eyalet merkezi tekrar Ankara'ya taşındı. Ancak 1566'dan 1893 yılına kadar Kütahya yeniden beylerbeyliğin merkezi oldu (Varlık, 1991: 143).

Kütahya, Germiyanlılar'dan miras kalan ve mühim bir yol kavşağı üzerinde bulunan bir şehirdir. Hem Germiyan Beyliği'ne başkentlik yapması hem de Osmanlıların ikinci büyük vilayeti Anadolu Beylerbeyliği'ne merkez olması şehrin şöhretini arttırmıştır. Buna ilaveten Kütahya'nın ününü arttıran bir diğer faktör şehzade sancağı olması idi. II. Murad'ın oğlu Şehzade Alaaddin ve Kanuni Sultan Süleyman'ın oğulları Şehzade Bayezid ve Şehzade Selim burada sancak beyliği vazifesinde bulunmuşlardır. Osmanlı şehzadelerinin buraya vali olarak atanmaları şehrin imar ve gelişmesinde katkı sağlamıştır. Bunun en güzel örneğini Şehzade Bayezid'in Kütahya Valiliği'nden Amasya'ya nakli sırasında görülmektedir. Şöyle ki Şehzade Bayezid, babası Sultan Süleyman'a gönderdiği mektupta Kütahya'dan ayrılmak istemeyişinin nedenini bu şehri mamur hale getirebilmek için 20.000 altın harcadığını belirtir. Bu yüzden de Kütahya'daki görevine devam etmek istemektedir (Kolay, 2022: 178). Görüldüğü üzere şehzadelerin icraatları şehirlerin kalkınması ve gelişmesinde oldukça mühimdi. Bu ve benzeri faktörler ile şehir, uzun yıllar stratejik öneme sahip bir merkez olarak kullanılmıştır.

Bu özellikleri ile Kütahya Şehri, birçok yönüyle araştırmacılara çalışma alanı sunmaktadır. Farklı disiplinler bu alanda sayısız muhtelif araştırmalar yapmıştır. Literatürde bölge tarihi

üzerinde araştırmalarıyla anılan ilk isim Mustafa Çetin Varlık'tır. Varlık, bu coğrafya ile ilgili çok sayıda eser neşretmiştir. Özellikle sancağa ait tüm tahrir defterlerini mukayeseli bir şekilde değerlendirdiği "XVI. Yüzyıl Osmanlı İdâri Teşkilâtında Kütahya" adlı çalışması önemlidir. Bu çalışmamızda Varlık'ın adı geçen araştırmasından istifade edilecektir. Bölge tarihine yönelik kapsamlı çalışması bulunan bir başka isim İsmail Hakkı Uzunçarşılı'dır. Yazarın "Bizans ve Selçukiyelerle Germiyan ve Osman Oğulları Zamanında Kütahya Şehri" isimli bu eseri pek çok veriyi barındırmaktadır. Bunun dışında şehre ait çok sayıda arşiv defteri üniversitelerin lisansüstü programlarında tez konusu olarak çalıştırılmaya devam etmektedir.

Netice itibarıyla bu tezlerden birisi olan "1571 Tarihli 47 Numaralı Kütahya Tahrir Defterine Göre Kütahya Şehri ve Merkez Nahiyesi (Etraf Şehir)" adlı çalışma bu makalenin özünü teşkil etmektedir. Bu araştırmanın amacı, Kütahya Şehri ve Merkez Nahiyesi'nin XVI. yüzyılın ikinci yarısında idari, nüfus ve iktisadi durumunu tespit edebilmektir. Çalışma oluşturulurken kullandığımız temel kaynak II. Selim dönemine ait 47 numaralı tapu tahrir defteridir. İlgili defterde Kütahya Şehri 1b-12a, Merkez Nahiyesi 13b-36b varakları arasını kapsamaktadır.

XVI. YÜZYILIN İKİNCİ YARISINDA KÜTAHYA ŞEHİRİ VE MERKEZ NAHİYESİ'NİN İDARİ YAPISI

Klasik anlamda Osmanlı Devleti'nin idari yapılanması aşağıdan yukarıya doğru köy, nahiye, kaza, sancak ve beylerbeyliği biçiminde tasnif edilmektedir. Bu hiyerarşi de en yüksek makamı beylerbeylik oluşturmaktadır. Sancakların birleşmesiyle oluşan bu kurum ilk olarak I. Murad döneminde Rumeli beylerbeyliğinin kurulması ile ortaya çıktı. Ardından sınırların büyümesi ile Yıldırım Bayezid devrinde Anadolu eyaleti oluşturuldu. Daha sonraki yıllarda beylerbeylik sayısı giderek arttı. Bu idari yapılanmanın teferruatlı bir şekilde incelenmesi gerekmektedir. Tahrir defterleri ise bu fırsatı araştırmacılar için sunmaktadır.

Osmanlı Devleti taşra idaresi çalışmalarında vilayet tahrirleri oldukça önemli veriler barındırır². Tahrir kayıtlarında bölgede bulunan erkek nüfusun sahip oldukları toprak miktarı vergi yükümlülükleri ile birlikte yazılırdı. Bunlar isimleri ve babalarının adları ile ayrı ayrı defterlere kaydedilirdi. Bu defterler ile toprak sahipleri belirlenir ve devlet vergi mükelleflerini bilirdi. Böylelikle tahrir defterleri ile bir köyün timarının, mülkünün ya da vakfının kimin olduğu tespit edilebilmektedir. Ayrıca bu kayıtlar köylerde yetiştirilen tarım ürünleri ve hayvan türlerinin miktarları hakkında da değerlendirme imkânı verirdi (Barkan, 2000: 175).

Çalışma bölgemiz için temel aldığımız 47 numaralı tahrir defteri ise Kütahya Sancağı için 1571 yılında tutulan bir defterdir. Bu deftere göre Kütahya Sancağı dört kaza bölgesinden müteşekkildir. Bu kazalar; Kütahya, Eğrigöz, Simav ve Gedüs'dür. Kütahya Şehri 12 nahiye bölgesine ayrılmaktadır. Bunlar; zikrettiğimiz kazaların merkez nahiyeleri ile Aslanapa, Altuntaş, Sazanos, Yalak, Kalınviran, Tavşanlı, Çengi ve Kula nahiyeleridir (TK.KKA., TD., nr.47). İdari birimlerin sınıflandırılmasında kavram yanlışları olabilmektedir. Bunda nahiye teriminin barındırdığı anlamın farklı manalar barındırması etkilidir. Nitekim Mustafa Çetin Varlık, nahiye tabirinin eğer bir bölge-cihet olarak kabul edilecek olursa yukarıda verdiğimiz taksimattan farklı bir şema çizilmesi gerektiğini belirtir. Eğer bu defterdeki nahiyeler bölge olarak kabul edilirse 1571 yılında Kütahya Livası'nın kazaları şu şekildedir; Kütahya, Eğrigöz, Simav, Gediz, Güre ve Selendi, Kula, Lazkiye, Honaz, Homa ve Geyikler, Şeyhlü, Uşak, Gököyük. Ancak böyle bir tasnif sağlıklı değildir. Öyle ki defterlerde nahiyelerin ne anlamda kullanıldığını tespit etmek güçtür (Varlık, 1986: 235-236). Bu konuda İlhan Şahin de kaza ve nahiye terimlerinin çoğu zaman birbirlerinin yerlerinde kullanıldığı söyler. Ona göre askeri

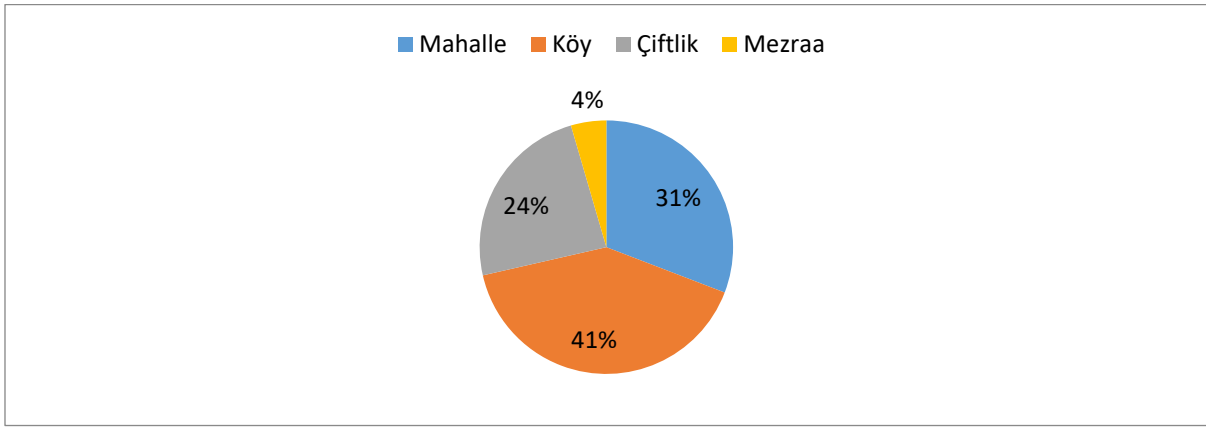
² Tahrir kelimesi sözlükte "yazma, kaydetme, deftere geçirme" anlamına gelen bir terim olarak Osmanlı maliye teşkilatında vergi verenlerin ismen tespiti için değişik dönemlerde ve farklı şehirlerde gerçekleştirilen sayımları ve bu sayımların kaydedildiği defterleri ifade eder (Öz, 2010: s.425).

üniteler barındıran nahiyeler bu karışıklığa sebebiyet vermektedir (Şahin, 2006, s.307). Bu yüzden bu kavramsal tanımlamaların ne anlam ifade ettiği bilinmediği için defterlerin bizlere verdiği ifadeler ile bir taksimat yapılması gerekmektedir. Bu nedenle mezkûr sancağın dört kaza bölgesinden oluştuğu kabul edilmelidir.

Konumuz sınırları baz alındığında Kütahya Şehri ve Merkez Nahiyesi'nin idari yapısını tespit etmek mümkündür. Buna göre Kütahya Şehri ve Merkez Nahiyesi incelendiğinde Kütahya Şehri 41 mahalleden oluşmaktadır. Merkez Nahiyesi ise 54 köy, 32 çiftlik ve 6 mezra'adan meydana gelmektedir. 54 köyden 12'sine ait veriler mevcut olmadığı için yerleşim birimi olarak meşkûn köy sayısı 42 kabul edilmelidir.

Oranlama yapıldığında Kütahya Şehri ve Merkez Nahiyesi'nin idari yapısı, %41'i köylerden, %31'i mahallelerden, %24'ü çiftliklerden ve %4'ü mezra'alardan oluşmaktadır (Bkz. Grafik 1).

Grafik 1: Kütahya Şehri ve Merkez Nahiyesi'nin İdari Yapısı

XVI. YÜZYILIN İKİNCİ YARISINDA KÜTAHYA ŞEHİRİ VE MERKEZ NAHİYESİ'NİN NÜFUSU

Osmanlı Devleti tarafından özenle tutulan tahrir defterlerine bakarak bir bölgenin nüfusu tahmin edilebilmektedir. Bunun içinde bazı metotlar kullanılmaktadır. Ancak bu yöntemlerle ulaşılan veriler kesin nüfusu göstermemektedir. Yine de kullanılan bu metotlar o döneme ait tahmini bir sayı elde etme imkânı vermektedir.

Nüfus hesaplamaları yapılırken klasik anlamda Ömer Lütfi Barkan'ın "Hane x 5" formülü kullanılmaktadır. Tahrir sayımlarına dayanarak yapılan bu hesaplamalar, Barkan'a göre bölgeden bölgeye farklılık gösterebilmektedir (Barkan, 2000: 12). Öte taraftan Hane x 5 formülü çoğu kişi tarafından kabul edilmekle birlikte 5 rakamını az ya da çok bulan araştırmacılar da vardır. Bunlardan kimisi 5 sayısını az görerek 7 olarak kabul edilmesi gerektiğini söylerken bazıları da 5 rakamının fazla olduğunu daha aşağıda bir sayı ile çarpılması gerektiğini iddia ederler (Göyünç, 1979: 332). Bununla birlikte bazı araştırmalarda ise bekar nüfus olan mücerred ve karaların da yukarıda verilen formüle eklendiği görülür. Bizlerde nüfus hesaplamalarında bu nüfusları, kabul edilen formüle ekledik. Bunun nedeni bu nüfusların vergi mükellefiyetinde olmalarıdır. Bu yüzden ayrı bir değerlendirmeye alınmalıdır.

Bu bağlamda Kütahya Şehri ile Merkez Nahiyesi'nin 1571 yılındaki nüfus sayısı tespit edilirken Barkan'ın kullandığı "Hane x 5" formülü kullanıldı. Ayrıca bu sonuca mücerred sayıları da eklendi. Bu sistem ile aşağıda tablo halinde verilen hane ve mücerred sayıları ile Kütahya Şehri ve Merkez Nahiyesi'nin tahmini nüfus oranları tespit edildi.

Tablo 1. 1571 Senesinde Kütahya Şehri'nin Tahmini Nüfusu**TABLO 1****1571 Senesinde Kütahya Şehri'nin Tahmini Nüfusu**

Sr.	Mahalle Adı	Hâne Sayısı	Mücerred Sayısı	Tahmini Nüfusu
1.	Çerçi ³	38	9	199
2.	Balıklu ⁴	32	2	162
3.	Pirler ⁵	29	---	145
4.	Ahi İzzeddin ⁶	22	8	118
5.	İshak Fakih ⁷	59	6	301
6.	Maruf ⁸	33	5	170
7.	Hacı İbrahim ⁹	44	---	220
8.	Bezirciler ¹⁰	24	7	127
9.	Dükkancıklar ¹¹	32	1	161
10.	Veled-i Gune ¹²	28	4	144
11.	Ahi Erbasan ¹³	65	5	330
12.	Ahi Mustafa ¹⁴	100	17	517
13.	Çukur ¹⁵	22	3	113
14.	Kemaleddin Paşa ¹⁶	42	4	214
15.	Servi ¹⁷	11	---	55
16.	Meydan ¹⁸	129	33	678
17.	Sultanbağı ¹⁹	54	10	280
18.	Hisar Bey ²⁰	32	3	163
19.	Efendi Bala ²¹	24	8	128

³ TK. KKA.,TD., nr.47, vr.1-b.⁴ TK. KKA.,TD., nr.47, vr.1-b.⁵ TK. KKA.,TD., nr.47, vr.2-a⁶ TK. KKA.,TD., nr.47, vr.2-a.⁷ TK. KKA.,TD., nr.47, vr.2-a-2-b.⁸ TK. KKA.,TD., nr.47, vr.2-b.⁹ TK. KKA.,TD., nr.47, vr.2-b-3-a.¹⁰ TK. KKA.,TD., nr.47, vr.3-a.¹¹ TK. KKA.,TD., nr.47, vr.3-a-3-b.¹² TK. KKA.,TD., nr.47, vr.3-b.¹³ TK. KKA.,TD., nr.47, vr.3-b-4-a.¹⁴ TK. KKA.,TD., nr.47, vr.4-a-4-b.¹⁵ TK. KKA.,TD., nr.47, vr.4-b.¹⁶ TK. KKA.,TD., nr.47, vr.4-b-5-a.¹⁷ TK. KKA.,TD., nr.47, vr.5-a.¹⁸ TK. KKA.,TD., nr.47, vr.5-a-6-a.¹⁹ TK. KKA.,TD., nr.47, vr.6-a.²⁰ TK. KKA.,TD., nr.47, vr.6-a-6-b.²¹ TK. KKA.,TD., nr.47, vr.6-b.

20.	Cemaleddin ²²	44	18	238
21.	Hacı Süleyman ²³	8	2	42
22.	Börekçiler ²⁴	103	25	540
23.	Kadı Şeyh ²⁵	18	2	92
24.	Şehreküstü ²⁶	69	15	360
25.	Hacı İlyas ²⁷	24	5	125
26.	Cedid ²⁸	13	4	69
27.	Hacı Ahmed ²⁹	21	12	117
28.	Bölücek ³⁰	32	16	176
29.	Dibek ³¹	20	7	107
30.	Polad Bey ³²	13	---	65
31.	Hacı Evran ³³	47	9	244
32.	Yenice Hisar ³⁴	18	2	92
33.	Orta Hisar ³⁵	15	4	79
34.	Kale-i Mezkûr (?) ³⁶	16	1	81
35.	Ermeniyan ³⁷	68	12	352
36.	Bölücek ³⁸	45	6	231
37.	Balıklu ³⁹	15	4	79
38.	Orta ⁴⁰	76	12	392
39.	Yahudiyan ⁴¹	6	---	30
40.	Rumiyan ⁴²	40	4	204
41.	Mir-î Mirân-ı Hüseyin Paşa Anatoli ⁴³	59	13	308

²² TK. KKA.,TD., nr.47, vr.6-b-7-a.

²³ TK. KKA.,TD., nr.47, vr.7-a.

²⁴ TK. KKA.,TD., nr.47, vr.7-a-7-b.

²⁵ TK. KKA.,TD., nr.47, vr.7-b.

²⁶ TK. KKA.,TD., nr.47, vr.8-a.

²⁷ TK. KKA.,TD., nr.47, vr.8-a-8-b.

²⁸ TK. KKA.,TD., nr.47, vr.8-b.

²⁹ TK. KKA.,TD., nr.47, vr.8-b.

³⁰ TK. KKA.,TD., nr.47, vr.8-b-9-a.

³¹ TK. KKA.,TD., nr.47, vr.9-a.

³² TK. KKA.,TD., nr.47, vr.9-a.

³³ TK. KKA.,TD., nr.47, vr.9-a-9-b.

³⁴ TK. KKA.,TD., nr.47, vr.9-b.

³⁵ TK. KKA.,TD., nr.47, vr.9-b.

³⁶ TK. KKA.,TD., nr.47, vr.10-a.

³⁷ TK. KKA.,TD., nr.47, vr.10-a-10-b.

³⁸ TK. KKA.,TD., nr.47, vr.10-b.

³⁹ TK. KKA.,TD., nr.47, vr.10-b.

⁴⁰ TK. KKA.,TD., nr.47, vr.10-b-11-a.

⁴¹ TK. KKA.,TD., nr.47, vr.11-a.

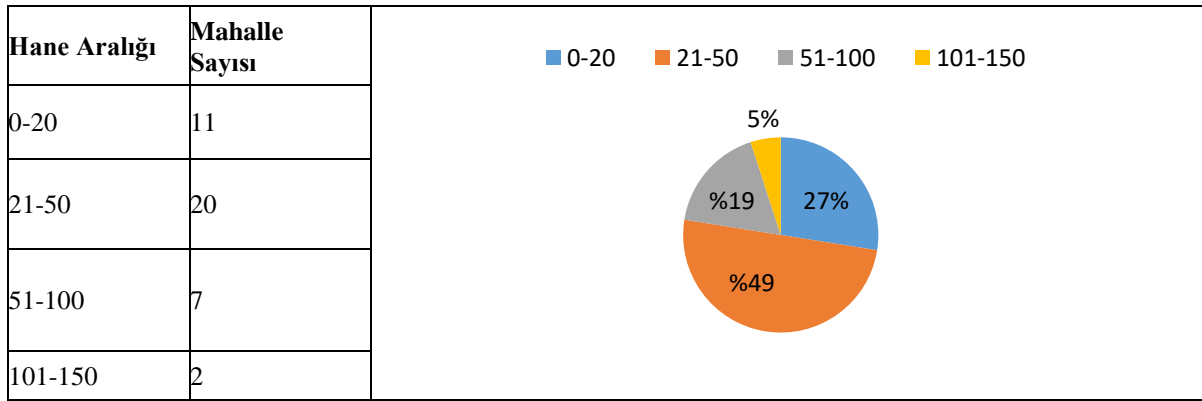
⁴² TK. KKA.,TD., nr.47, vr.11-a-11-b.

⁴³ TK. KKA.,TD., nr.47, vr.11-b-12-a.

Toplam	1.590	298	8.248
---------------	--------------	------------	--------------

Yukarıda tabloda görüldüğü üzere 1571 yılında 1.590 haneden oluşan Kütahya Şehri toplam 8.248 nüfus barındırmaktadır. Tespit edilen hane sayısını belirli aralıklara bölebilmekteyiz. 1.590 hanenin içerisinde mahalle sayısına göre sınıflandırılması şöyledir: 11 mahalle 0 ile 20, 20 mahalle 21 ile 50, 7 mahalle 51 ile 100, 2 mahalle de 101 ile 150 hane aralığındadır. Hane sayısı arttıkça mahalle sayısı düşmektedir (Bkz. Grafik 2). Tasnif ettiğimiz bu aralıklara göre Kütahya Şehri'nde 1571 yılında en fazla haneye sahip mahalle, Meydan Mahallesi iken en düşük haneye sahip mahalle, Yahudiyan Mahallesi'dir.

Grafik 2: Kütahya Şehri Mahalle Sayılarının Hane Aralıklarına Göre Sınıflandırılması

Yukarıda kullandığımız formülü Kütahya Merkez Nahiyesi verilerinde de uyguladık. Bu formüle göre mezkûr nahiyenin toplam 5.483 kişilik tahmini nüfusu vardır.

Tablo 2. 1571 Senesinde Kütahya Merkez Nahiyesi'nin Tahmini Nüfusu

TABLO 2

1571 Senesinde Kütahya Merkez Nahiyesi'nin Tahmini Nüfusu

Sr.	Kırsal Yerleşim Yerleri	Hâne Sayısı	Mücerred Sayısı	Tahmini Nüfusu
1.	Bölücek ⁴⁴	38	11	201
2.	Sofu ⁴⁵	10	1	51
3.	Okçu ⁴⁶	38	14	204
4.	Parmakviran ⁴⁷	26	10	140
5.	Akgelin ⁴⁸	83	26	441
6.	Göçü ⁴⁹	33	13	178
7.	Ilduz ⁵⁰	11	7	62

⁴⁴ TK. KKA.,TD., nr.47, vr.14-b.

⁴⁵ TK. KKA.,TD., nr.47, vr.15-a.

⁴⁶ TK. KKA.,TD., nr.47, vr.15a-15-b.

⁴⁷ TK. KKA.,TD., nr.47, vr.15-b-16-a.

⁴⁸ TK. KKA.,TD., nr.47, vr.16-a-16-b.

⁴⁹ TK. KKA.,TD., nr.47, vr.17-a.

⁵⁰ TK. KKA.,TD., nr.47, vr.17-b.

8.	Göçeri ⁵¹	33	6	171
9.	Pirli ⁵²	7	2	37
10.	Çalca ⁵³	37	3	188
11.	Acalar ⁵⁴	28	6	146
12.	Akviran ⁵⁵	8	---	40
13.	Gököz ⁵⁶	13	5	70
14.	Dumlupınar ⁵⁷	19	1	96
15.	Turgutlar ⁵⁸	17	2	87
16.	Akçamescit ⁵⁹	36	7	187
17.	Saz ⁶⁰	30	3	153
18.	İkizöyük ⁶¹	35	5	180
19.	Koçak ⁶²	17	9	94
20.	Yukarıörüklü ⁶³	12	5	65
21.	Göçü ⁶⁴	6	4	34
22.	Kızılcaviran ⁶⁵	5	---	25
23.	Tolad ⁶⁶	53	14	279
24.	Yaman ⁶⁷	34	11	181
25.	Kömürcüler ⁶⁸	22	---	110
26.	Saka ⁶⁹	49	8	253
27.	Göynükviran ⁷⁰	34	8	178
28.	Belkavak ⁷¹	3	2	17
29.	Gökçe ⁷²	26	3	133

⁵¹ TK. KKA.,TD., nr.47, vr.18-a.

⁵² TK. KKA.,TD., nr.47, vr.18-b.

⁵³ TK. KKA.,TD., nr.47, vr.18-b.

⁵⁴ TK. KKA.,TD., nr.47, vr.19-a.

⁵⁵ TK. KKA.,TD., nr.47, vr.19-b.

⁵⁶ TK. KKA.,TD., nr.47, vr.19-b.

⁵⁷ TK. KKA.,TD., nr.47, vr.20-a.

⁵⁸ TK. KKA.,TD., nr.47, vr.20-b.

⁵⁹ TK. KKA.,TD., nr.47, vr.21-a.

⁶⁰ TK. KKA.,TD., nr.47, vr.21-b-22-a.

⁶¹ TK. KKA.,TD., nr.47, vr.22-a-22-b.

⁶² TK. KKA.,TD., nr.47, vr.22-b.

⁶³ TK. KKA.,TD., nr.47, vr.23-b.

⁶⁴ TK. KKA.,TD., nr.47, vr.23-b.

⁶⁵ TK. KKA.,TD., nr.47, vr.24-a.

⁶⁶ TK. KKA.,TD., nr.47, vr.24-a-24-b.

⁶⁷ TK. KKA.,TD., nr.47, vr.25-a.

⁶⁸ TK. KKA.,TD., nr.47, vr.25-b.

⁶⁹ TK. KKA.,TD., nr.47, vr.25-b-26-a.

⁷⁰ TK. KKA.,TD., nr.47, vr.26-b.

⁷¹ TK. KKA.,TD., nr.47, vr.27-a.

⁷² TK. KKA.,TD., nr.47, vr.27-b.

30.	Erdemiş ⁷³	22	3	113
31.	Tamlalu ⁷⁴	13	6	71
32.	Mustafalar ⁷⁵	11	2	57
33.	Bayad ⁷⁶	18	5	95
34.	Kızılcaviran ⁷⁷	21	6	111
35.	Çavuş ⁷⁸	51	13	268
36.	Kulaksuz ⁷⁹	20	4	104
37.	Ağaçözü ⁸⁰	17	3	88
38.	Toğarslan ⁸¹	4	2	22
39.	Akgediz ⁸²	41	7	212
40.	Karacagediz ⁸³	19	2	97
41.	Candar (?) ⁸⁴	6	---	30
42.	Göçeri ⁸⁵	26	3	133
43.	Karaöz ⁸⁶	16	1	81
Toplam		1.043	243	5.483

Kütahya Merkez Nahiyesi toplam 1.043 haneye sahiptir. Mahallelerde yaptığımız hane aralığı sınıflandırılmasını kırsal yerleşim birimlerinde de uygulayabiliriz. Buna göre; 21 köy 0 ile20, 19 köy 21 ile 50 ve 3 köy 51 ile 100 hane sayısı aralığındadır. Mezkûr defterde Belkavak Köyü en düşük hane sayısına sahipken en yüksek haneye sahip köy Akgelin'dir (Bkz. Grafik 3).

Grafik 3: Kütahya Merkez Nahiyesi Kırsal Yerleşim Alanlarının Hane Aralıklarına Göre Sınıflandırılması

Hâne Aralığı	Köy Sayısı
0-20	21
21-50	19

⁷³ TK. KKA.,TD., nr.47, vr.28-a.

⁷⁴ TK. KKA.,TD., nr.47, vr.28-a.

⁷⁵ TK. KKA.,TD., nr.47, vr.28-b.

⁷⁶ TK. KKA.,TD., nr.47, vr.29-a.

⁷⁷ TK. KKA.,TD., nr.47, vr.29-b.

⁷⁸ TK. KKA.,TD., nr.47, vr.29-b-30-a.

⁷⁹ TK. KKA.,TD., nr.47, vr.30-a-30-b.

⁸⁰ TK. KKA.,TD., nr.47, vr.30-b.

⁸¹ TK. KKA.,TD., nr.47, vr.31-a.

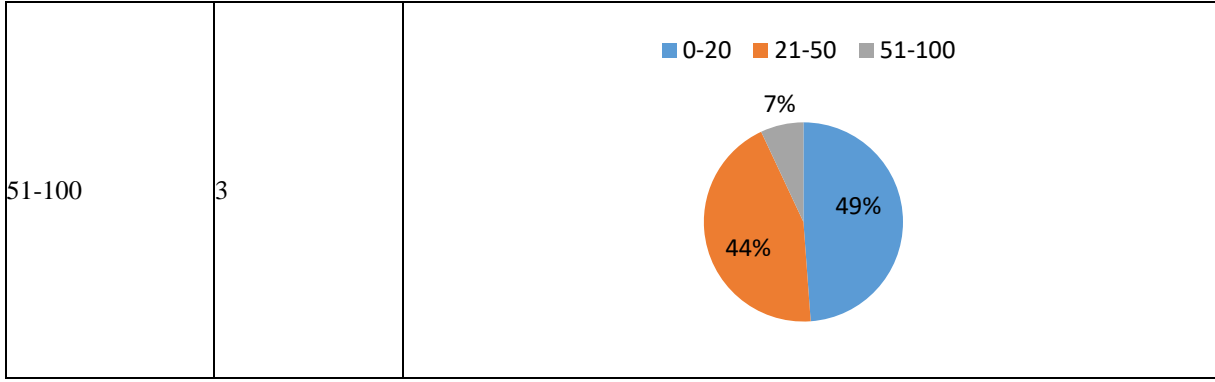
⁸² TK. KKA.,TD., nr.47, vr.31-a-31-b.

⁸³ TK. KKA.,TD., nr.47, vr.31-b-32-a.

⁸⁴ TK. KKA.,TD., nr.47, vr.32-a.

⁸⁵ TK. KKA.,TD., nr.47, vr.32-b.

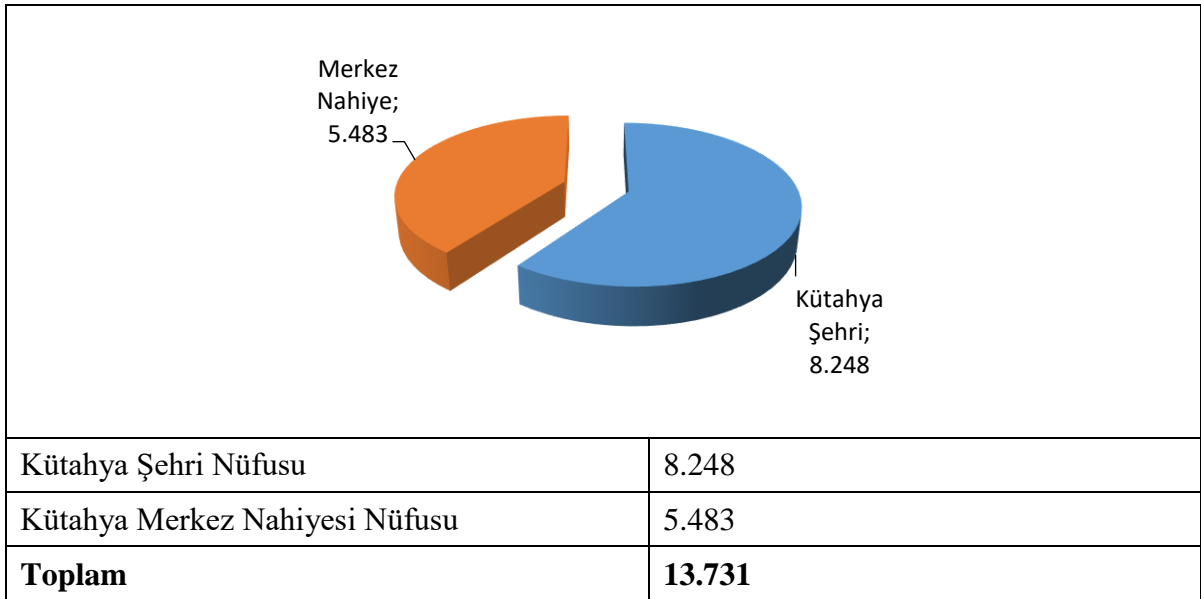
⁸⁶ TK. KKA.,TD., nr.47, vr.36-a.

Hane sayılarının tespitinin ardından XVI. yüzyılın ikinci yarısında Kütahya Şehri ve Merkez Nahiyesi'nin tahmini nüfusları hesaplanabilmektedir. Yukarıda tablo halinde de verdiğimiz veriler neticesinde 41 mahalleden oluşan Kütahya Şehri, 8.248 kişilik nüfus barındırmaktadır. Bu nüfus içerisinde en çok nüfusa sahip mahalle Meydan Mahallesi (678) iken en düşük (30) nüfusu barındıran mahalle Yahudiyan Mahallesi'dir. Öte yandan 43 kırsal yerleşim bölgesi barındıran Merkez Nahiyesi'nin 5.483 kişilik nüfusu vardır. Bu sayı dahilinde en fazla nüfus Akgelin Karyesi'nde (441) iken en az nüfus Belkavak Karyesi'ndedir (17).

Şimdi çalışmamızın bütünü ele alarak Kütahya Sancağı'nın merkez ve merkez nahiyesinin nüfus oranlarını karşılaştıralım.

Grafik 4: 1571 Senesinde Kütahya Şehri ve Merkez Nahiyesi'nin Demografik Durumu

1571 senesinde Kütahya Şehri ve Merkez Nahiyesi'nin nüfusu toplam 13.731 olarak hesaplanabilmektedir. Bölgenin nüfus sayıları oranlama yapıldığında Kütahya Şehri'nin Merkez Nahiyeye'ye kıyasla daha büyük yüzdeye sahip olduğu görülmektedir. Grafikte yapılan oranlamaya göre bölgenin %60'ı mahallerden oluşurken %40'ı kırsal yerleşim alanlarından meydana gelmektedir (Bkz. Grafik 4).

XVI. YÜZYILIN İKİNCİ YARISINDA KÜTAHYA MERKEZ NAHİYESİ'NİN İKTİSADİ DURUMU

Toplumların iktisadi faaliyetleri tarım, sanayi ve ticari olarak üç kısma ayrılır. Sanayi ve ticaret şehirlerde yapılırken, tarım ve hayvancılık kırsal kesimde toplanmıştır (Barkan, 1980: 249).

Osmanlı maliye sistemi günümüz ekonomi anlayışıyla benzerlikler gösterse de kendine has bir mantık ve yapısı vardır. Siyasi ve içtimai hayata nizam veren devlet, iktisadi yaşamı da tanzim edendir. Bu yüzden her devlet kendisine uygun bir ekonomi politikası oluşturmuştur (Ünal, 2012: 71).

Osmanlı Devleti'nin iktisadi politikasını belirleyen en önemli unsur reayadan alınan vergilerdir. Mülkiyeti devlete ait olan miri arazilerde devlet, tebaasına bu arazileri kiralar. Köylü bu toprakları işleyerek, elde ettiği üründen devlete vergi öderdi. Şer'i ve örfi kaidelere göre belirlenen vergi oranları kanunnâmeler ile tanzim ve tahsil edilirdi.

Bu bağlamda devlet topraklarını tasarruf ederken birtakım bölümlere ayırmıştır. Bunlardan birisi ziraat yapılan yer anlamına gelen çiftliktir. Mana olarak bir çift öküzün işleyebileceği arazidir. Bir çift genişlikteki yere "çift veya çiftlü" denilirken çiftin yarısı olan araziye de "nim çift" denilmektedir. Bu arazileri tapuyla işleyen kişi köylüdür. Diğer bir grubu "bennak"lar oluşturur. Bu tabir evli aile reislerinin verdiği vergi türü için kullanılır. Bennaklar "ekünlü ve caba" şeklinde ikiye ayrılırlar. Kanunnâmelerde nim çiftten daha az toprağı olanlar ekünlü bennak olarak tanımlanırdı. Kara ya da caba ise XVI. yüzyılda bekar nüfusu ifade eden mücerred ile birleştirilmiştir. Tahrir defterlerinde bekar olarak geçen "mücerredler" de evlenince bennak grubuna dahil edilirdi (Emecen,1992: 458).

Araştırma dönemimizde Kütahya'nın 43 kırsal yerleşim bölgesinde yukarıda bahsettiğimiz toprak tasarrufu terimlerine göre tasniflendirme yapılabilmektedir. Buna göre Kütahya Merkez Nahiyesi'nde 158 çift, 339 nim, 431 bennak ve 243 mücerred bulunmaktadır. Bunu oranlama yapmak gerekirse %37'si bennak, %29'u nim, %21'i mücerred ve %13'ü çift olarak karşımıza çıkar (Kurt, 2018: 14-15).

Osmanlı Devleti'nde toprak kullanımında vergi kaynağının büyük çoğunluğunu zirai üretim karşılamaktadır. 47 numaralı tahrir defterinde Kütahya'nın kırsal kesiminde hububat ağırlıklı zirai üretim yapılmaktadır. İlgili tahrir kayıtlarında bu bölgede buğday (hınta), arpa (şa'ir), yulaf (alef), burçak, nohut, mercimek (ades) ve mısır (erzen) ürünleri yetiştirilmektedir.

Öşri vergi tahsili yukarıda da bahsettiğimiz üzere kanunnâmelerde belirtilen oranlama üzerinde yapılmaktadır. Kütahya Merkez Nahiyesi'nin de 1528 tarihli bir sancak kanunnâmesi vardır. Buna göre öşür miktarı 1/8 olarak alınmaktadır (Akgündüz, 1994: 134).

Bölgede hububat üretiminin yanı sıra muhtelif vergiler de toplanmaktadır. 47 numaralı tapu tahrir defterinde kırsal alanda alınan vergi çeşitleri ve miktarları şöyle tespit edilmiştir: adet-i ağnam (3.226), bad-ı hevâ (3.527), asiyâb (1.750), deştânî (89), kovan (1.005), kettân (1.770), bostan (1.950), bağçe (730), meyve (1.156), armud (10), çift (10.798), bennak (5.028), kara (1.010), zemin (4.984), çayır (6.278), otlak (15), yaylak (300), kışlak (320), duhân (23), tunç (2).

Ülke sınırlarında bu vergi çeşitliği yöreden yöreye farklılık gösterir. Araştırma bölgemizde esas aldığımız vergi sayımlarında yukarıda verilen vergi türleri kayıt altına alınmıştır. Böylece Osmanlı mali sisteminde vergi matrahında olan Kütahya bölgesi, iktisadi hayata katkı sağlayan bir bölge olmuştur.

Yukarıda adı geçen adet-i ağnam ile öşri kovan vergileri bölgede bir başka geçim kaynağının hayvancılık olduğunu gösterir. Kütahya, sadece zirai üretim değil aynı zamanda küçükbaş hayvancılık ve arıcılık alanlarında da önemli bir gelir elde edilen bölgedir. Küçükbaş hayvancılıktan alınan toplam vergi oranı 3.226 akçedir. Arıcılıktan alınan resm-i kovan vergisi ise 1.750 akçedir⁸⁷.

⁸⁷ Adet-i ağnam ve kovan vergileri 1528 tarihli Kütahya Sancağı Kanunnâmesi'ne verilen oranlama üzerinden hesaplanmıştır. Bkz. "Yırlüde ve yürükde resm-i ganem iki koyuna bir akçedir" ve "...bedel-i öşr bu vilâyetde kovandan kovana ikişer akçe kaydolunmuşdur" (Akgündüz, 1994: 134-139).

SONUÇ

Tarihsel süreç içerisinde önemli bir merkez olarak kullanılan Kütahya, birçok çalışmaya konu olan bir bölge olmuştur. Osmanlılar döneminde şehir, en şöhretli zamanlarını yaşamıştır. Öyle ki Kütahya, şehzade sancağı ve beylerbeyliği merkezi olarak kullanılmıştır. Böylesine mühim bir sancağa ait birçok arşiv vesikası mevcuttur. Özellikle tahrir kayıtları şehre ait birçok veriyi içerisinde barındırır. 1571 yılına ait 47 numaralı tahrir defteri de şehir hakkında birden fazla bilgiye ulaşma imkânı vermektedir. Bu doğrultuda yapılan inceleme neticesinde mezkûr deftere göre bölgenin idari, demografik ve ekonomik yapılarına dair önemli kanılara ulaşıldı.

İlgili dönemde sancak, Kütahya, Eğrigöz (Emet), Simav ve Gedüs kazalarından ve buralara bağlı on iki nahiyeden müteşekkildir. Araştırma bölgemiz olan Kütahya Şehri'nin idari durumu incelendiğinde 41 mahalleden oluştuğu görülür. Kütahya Merkez Nahiyesi ise 54 köy, 32 çiftlik ve 6 mezra'adan meydana gelmektedir.

47 numaralı tapu tahrir kayıtları ile bölgenin demografik yapısı değerlendirilebilmektedir. Yapılan sayımlar neticesinde Kütahya Şehri'ni oluşturan mahalleler 8.248 kişilik nüfus barındırırken Merkez Nahiy'e'yi meydana getiren kırsal alan yerleşimlerinde 5.483 kişilik nüfus bulunmaktadır. Bu iki sonuç toplandığında 1571 yılında bölgenin nüfusu 13.731 kişidir.

Tahrir defterleri içerisinde yöre halkının iktisadi koşullarını gösteren kayıtlara da ulaşılabilmektedir. Bir bakıma tahrir sayımının yapılma nedeni de bölge halkının vergi matrahını belirlemektir. Bu kayıtlar reyanın yükümlü olduğu vergileri gösterir. Kütahya Merkez Nahiyesi'nin ilgili tahrir defterine göre ekonomik yapısı zirai üretim temellidir. Hububat üretimi, zirai üretimin çoğunluğunu oluşturmaktadır. Hububat üretiminden başka bölgede sebze ve meyve üretimi de yapılmaktadır. Zirai üretimin yanı sıra yörede yapılan küçükbaş hayvancılık ve arıcılık önemli gelir kaynakları arasındadır.

KAYNAKÇA

Arşiv Kaynakları

Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü Kuyûd-ı Kadîme Arşivi

TK. KKA., TD., nr.47

Kitaplar ve Makaleler

Akgündüz, A. (1994). *Osmanlı kanunnâmeleri ve hukukî tahlilleri*. 7/I, İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Vakfı Yayınları.

Barkan, Ö. L. (1980). *Türkiye’de toprak meselesi*. I, İstanbul: Gözlem Yayınları.

Barkan, Ö. L. (2000). *Osmanlı Devleti’nin sosyal ve ekonomik tarihi, “tetkikler- makaleler”*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayınları.

Emecen, F. (1992). Bennak. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* içinde (C.V, ss.458-459), İstanbul: TDVİAM.

Göyünç, N. (1979). Hane deyimi hakkında. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, 32, 331-348, İstanbul.

Hoca Sadettin (1999). *Tacü’t-Tevarih*. (İ. Parmaksızoğlu, Haz), II, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Kolay, A. (2022). Cumhuriyet dönemine kadar Kütahya şehrinin gelişim süreci. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 73,171-184.

Kurt, Z. (2018). *1571 tarihli 47 numaralı Kütahya tahrir defteri’ne göre Kütahya Şehri ve Merkez Nahiyesi (Etraf Şehri)*. [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya.

Öz, M. (2010). Tahrir. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* içinde (C.XXXIX, ss.425-429), İstanbul: TDVİAM.

Şahin, İ. (2006). Nahiye. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* içinde (C.XXXII, ss.306-308), İstanbul: TDVİAM.

Uzunçarşılı, İ.H. (1932). *Bizans ve Selçukiyelerle Germiyan ve Osman Oğulları zamanında Kütahya Şehri*. İstanbul: Devlet Matbaası.

Ünal, M. A. (2012). *Osmanlı sosyal ve ekonomik tarihi*. İstanbul: Paradigma Yayıncılık.

Varlık, M.Ç. (1986). XVI. yüzyıl Osmanlı idârî teşkilâtında Kütahya. *Türklük Araştırmaları Dergisi*, 2, 201-239.

Varlık, M. Ç. (1991). Anadolu Eyaleti. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* içinde (C.III, ss.143-144), İstanbul: TDVİAM.

Varlık, M. Ç. (1996). Germiyan oğulları. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* içinde (C.XIV, ss.33-35), İstanbul: TDVİAM.

EXTENDED ABSTRACT

Tahrir notebooks contain a lot of information for Ottoman classical period study. The tahrir book number 47, which constitutes the essence of our study, contains important data for the Kütahya region. The date of our workbook is 1571. This notebook, which belongs to the period of Ottoman Sultan Selim II, is the mufassal notebook belonging to the Sanjak of Kütahya. The notebook contains the tahrir counts of the districts and townships of the sanjak.

In our study topic, we took Kütahya City and Central Township as the border. This research aims to present the administrative units, sociology and economic situation of the region in the second half of the sixteenth century within a holistic system.

According to our workbook, the first issue we will evaluate is the regional administrative structure. According to 47 number tahrir book, the Sanjak of Kütahya consists of four accident areas. These accidents are; Kütahya, Eğrigöz, Simav and Gedüs. The administrative structure of the city of Kütahya and the central township, which we base on in our work notebook, is given in detail with tahrir censuses. Accordingly, the region consists of neighborhoods, karye, farm and hamlet. The largest structure is the neighborhoods. Neighborhoods are followed by karye, then farm, and finally hamlets make up the majority. This city, which consists of 41 neighborhoods, consists of 54 squares, 32 farms and 6 hamlets.

Demographic structure is a major research area in regional studies. While determining the number of population according to the year in which we took the border between Kütahya City and Merkez Township, the "Hane x 5" formula used by Barkan was used. In addition, the number of mücerred was added to this result. With this system, the estimated population rates of our study region were determined. As a result of the evaluation, it is seen that Kütahya City consists of 8.248 inhabitants and the Central District consists of 5.483 inhabitants. In total, the estimated population of the region is 13.731 people.

Another issue under consideration is the economic structure of the region. The most important fact that determines the economic policy of the Ottoman Empire is the taxes collected. The state was renting the lands it owned to its subjects. Peasants cultivated these lands and paid taxes to the state for the products they obtained. Tax rates recorded according to sharia and customary rules were regulated and collected by law.

The economic structure of the Kütahya region is based on agricultural production. For this reason, the types of taxes that the state collects from the people of this region are grain products. These; Hinta, Sha'ir, Alef, Burçak, Chickpea, Adhes, Erzen. The state collected these taxes according to the rates specified in the law. There is a sanjak law dated 1528 in the Central District of Kütahya. Accordingly, the tithe amount was calculated as 1/8.

Apart from this, there are other types of taxes that the subjects of the region pay to the state. In the tahrir book mentioned, the records of the *adet-i agnam* tax are frequently encountered. This shows us that another source of livelihood of the reaya is sheep and goat breeding. Apart from all these, bad-ı hevâ, asiyab, deştânî, hive, garden, fruit, etc. tax types are also recorded in the notebook.